

IL GRISCHUN E LA CONFEDERAZIUN: EPOCAS EN CHARTAS GEOGRAFICAS

Ancien régime (fin 1797): il Grischun seo republica

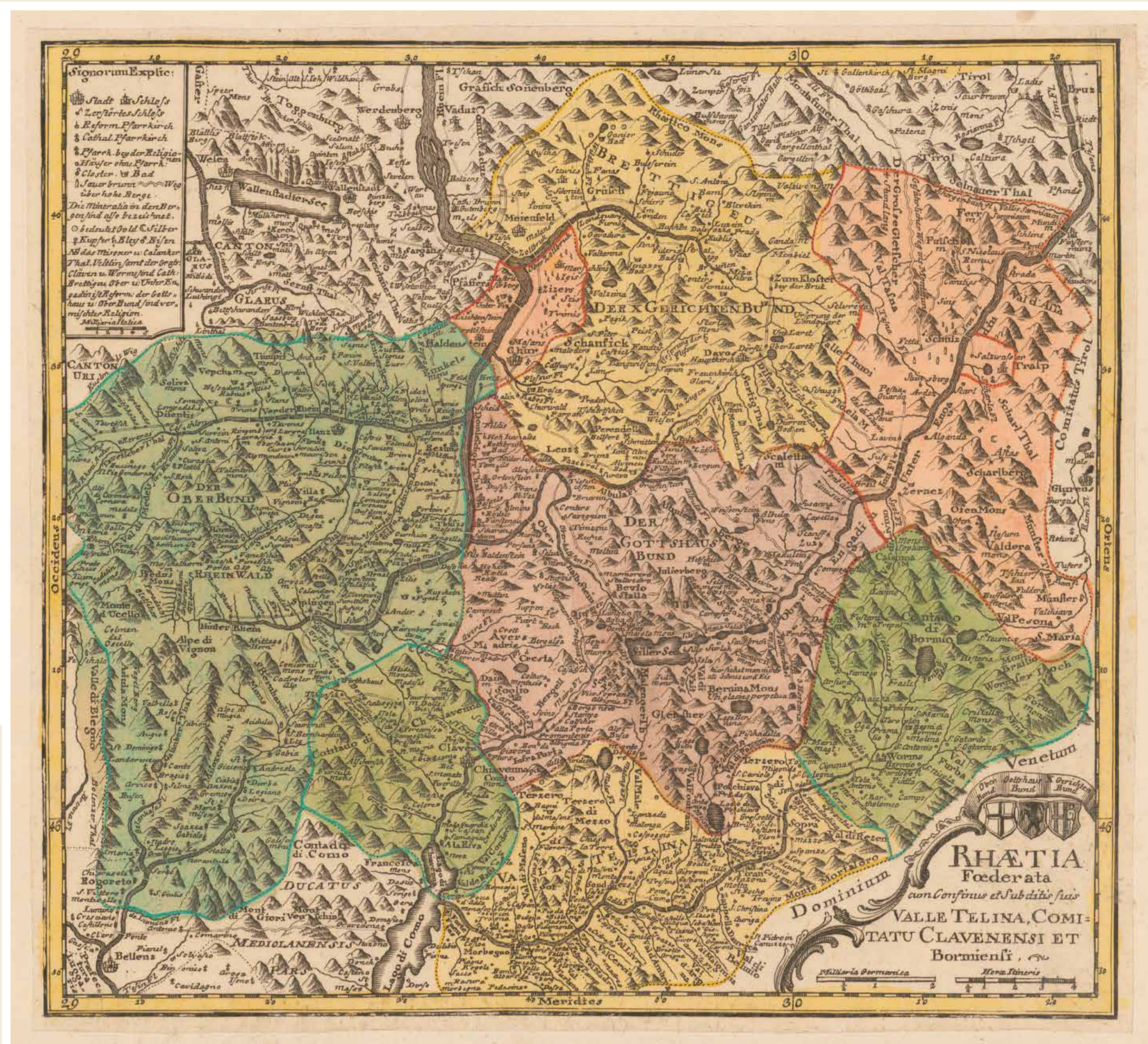
Fin la fin da l'ancien régime sa cumponiva la veglia Confederaziun dals Tredesch Vegls Lieus (lieu manegia chantun) e da var dudesch «lieus alliads». La Republica da las Trais Lias – Lia Grisca, Lia da la Chadé e Lia da las Diesch Dreigiras – era in tal lieu allià. Seo partena-ria eguala aveva ella colliaziuns contractualas cun ils chantuns federals, era dentant da princip ina republica suverana. Seo ils lieus da la Confederaziun è sortida er la Republica da las Trais Lias l'onn 1648, suenter la fin da la Guerra da trent'onns, formalmain da la federaziun dal «Sontg Imperi roman da naziun tudestga».

Charta geografica da scola da la veglia Confederaziun 1536-1797 cun ils chantuns e cun las regiuns subditas. I sto vegnir distingui tranter regiuns subditas da singuls chantuns (p.ex. Vad per Berna) e regiuns subditas cumainivas (p.ex. Turgovia). Las regiuns subditas dal Grischun appartegnevan cumainiviamain a las Trais Lias.

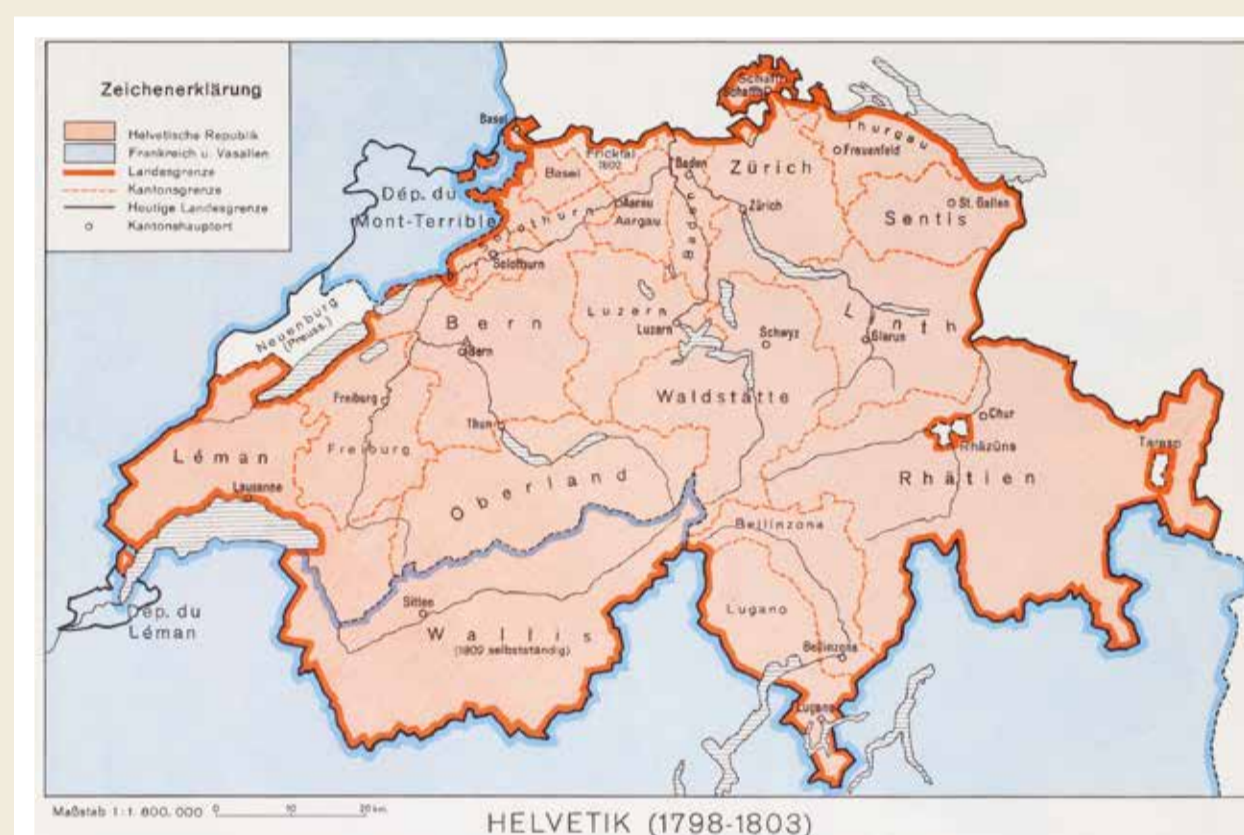
Rhaetia foederata: La charta geografica e vegnida fatga enturn il 1770. Tipica per las chartas geograficas da quest temp è la preschentaziun da las muntognas e da las chadainas da muntognas.

La Republica da las Trais Lias cumpigliava, ultra dal territori actual, er il Podestat da Clavenna (Cleven), la Vuclina (Valle Telina) ed il Contadi da Buorm (Worms) sco regiuns subditas. L'onn 1797 en questas regiuns vegnidas attribuidas a la Republica Cisalpina che Napoleon aveva proclamà. La perdita territoriala per il Grischun è vegnida confermada en il Congress da Vienna l'onn 1815.

La Republica helvetica (1798-1803)

La Republica helvetica è succedida l'onn 1798 a la veglia Confederaziun. Suenter l'invasiun da truppas da la Revoluziun franzosa era ella vegnida concepida sco stadi unitar tenor l'ex-empel da la Frantscha e sa basava teoreticamain sin ils principis da l'egualitad giuridica, da la suveranità dal pievel e da la separaziun da las pussanzas. Ils cumins grischuns, ils possessurs da la pussanza politica e giudiziala, èn s'exprimids la stad 1798 per gronda part cunter entrar en tractativas per l'adesiun a la Republica helvetica. Silsuenter è il Grischun daventà il lieu d'acziun da las guerras tranter l'Austria e la Frantscha; l'adesiun a la Republica helvetica è vegnida exequida ils 21 d'avrigl 1799 sut grond squitich da la Frantscha. Seo «chantun Rezia» era il Grischun daventà ina part dal stadi unitar che ha existì mo curt temp.

Charta geografica da scola da la Republica helvetica cun ils novs numers dals chantuns. Ils chantuns eran concepids mo sco districts administrativs dal nov stadi centralistic. Las constituiziuns e las instituziuns helveticas funcziunavan dentant per gronda part mo sin palpiri, èn dentant stadas impurtantas per las ideas directivas dals proxims decennis.

Las chartas geograficas stuevan adina puspè vegnir adattadas. «Nova charta geografica» u «Nova repartiziun» eran noziuns che vegnivan duvradas inflaziunarmain.

Carta contemporanea. Ils 19 chantuns da l'Acta da mediaziun da 1803-15: la Svizra exista – quasi – en sia furma actuala. Ils engrondiments vegnints (Neuchâtel, Vallais e Geneva) èn già marcad.

Il Grischun seo part dal Stadi federativ: mediaziun e restauraziun (1803, 1814/1815)

Durant ils onns da la Republica helvetica n'eran il Grischun e la Svizra betg mo ils lieus d'acziun da las guerras da pussanzas estras, mabain els eran er fermamain dividids tranter pèr: d'ina vart eran ils aderents da las prestaziuns da la Revoluziun franzosa e da l'aboliziun da las furmas guvernativas aristocraticas, e da l'autra vart ils conservativs che vulevan mantegnair las condiziuns vertentas, particularmain la suveranità chantunala. Napoleon ha uschia pudì agir l'onn 1803 sco «mediatur» resp. «intermediatur» e dictar ina constituiziun a la Confederaziun ed a ses chantuns; ina constituiziun che ha restabilì la pasch: l'uschenumnada «Acta da mediaziun». La Confede-

raziun è (danovamain) daventada in stadi federativ; regiuns subditas n'hai dentant betg pli dà.

Cun la mediaziun è il Grischun daventà l'onn 1803 in chantun regular da la Confederaziun, sco ils chantuns Son Gagl, Argovia, Turgovia, Tessin e Vad. La Confederaziun cumpigliava ussa pia 19 chantuns. 1814/1815 en vegnids vitiars anc ils chantuns Geneva, Vallais e Neuchâtel.

Suenter la cupitga da Napoleon è vegni restaurà en blers regards l'urden vegl da l'Europa. En emprima lingia è quai capità al Congress da Vienna da l'onn 1815. Qua èn vegnidas tractadas er las dumondas che pertugavan la Svizra. La Svizra è restada in stadi federativ che sa cumponiva da chantuns suverans. Cun la nova Constituiziun han las grondas pussanzas ch'eran reunidas en il Congress da Vienna, la Prussia, l'Austria, la Russia, la Frantscha e

l'Engalterra garantì il territori e la neutralità da la Svizra. En la nova Constituiziun che sa clamava mo «Contract federal tranter ils XXII chantuns da la Svizra», era anc adina definida l'uschenumnada Dieta federala sco gremi suprem. La Dieta federala era ina radunanza dals delegads dals chantuns che sa scuntravan almain ina giada per onn a partir da l'emprim glindesdi da fanadur. Minga chantun aveva ina vusch ed ils delegads stuevan votar uschia, sco ch'i steva scrit en lur istruzziuns. La Dieta è stada competenta ils onns 1847/1848 per elavurar ina nova Constituiziun federala. Questas lavurs èn stadas difficultadas dal fatg, ch'il Contract federal da l'onn 1815 na cunteneva naginas disposiziuns pertutgant sia revisiun.

En cumparegliaziun cun ils onns turbulents da la Helvetica è il temp dal 1802 fin a 1848 stà stabil e paschaivel per il Grischun.

Nachweis der Abbildungen:

- Karl Schib und Hektor Ammann (Hg.): Historischer Atlas der Schweiz, 2. Auflage, Aarau 1958, S. 33.
- Rhaetia foederata cum confinibus et subditis suis Valle Telina, comitatu Clavennensi et Bormiensi.
- Nürnberg, Matthias Seutter u.a. m. ca. 1770 [Zentralbibliothek Zürich, STF XVII, 112, online: www.e-rara.ch].
- Karl Schib und Hektor Ammann (Hg.): Historischer Atlas der Schweiz, 2. Auflage, Aarau 1958, S. 37.
- Die 19 Cantone der Vermittlungsakte von 1803-15: Die Directorialcantone, Zürich o.J., [Zentralbibliothek Zürich, 3 Hb 56: 9, online: www.e-rara.ch].

Italianische Version

Deutsche Version